اولوتانرینین آدی ایله

آذربایجان ائل بیلیمی درنگی نین آیلیق ایچ بولتنی

۲ ائل بیلیمی‌نین سؤزو

٤ تاریخی ریوایتلر و لطیفه‌لرله باغلی دئییملر

۱۵ دئییم‌لر، مثل‌لر، آتالار سؤزلری

۲۲ «آذربایجان تورکجه‌سی دئییملر سؤزلوگو» کیتابینا بیر باخیش

۲٤ آرقو سؤزلر

۲۹ آذربایجان تورکجه‌سینده دَییشکن دئییمسل‌لیک مسئله‌سی

۳۸ زبان رسمی ، محاوره ، عامیانه

رئداکتورلار :

علیرضا صرافی ـ محمد علیپور مقدم

بوساییـن یـن امکداشلاری :

علی خالط آباد ـ کاظم عباسی

احد فرهمندی ـ حسین م. گونئیلی

دکتر توحید ملک زاده دیلمقانی

ابراهیم رفرف ـ حسین خوش باطن

(داش بولاق)

صفحه دوزنله ینلر:

علی برازنده ـ وحید دولتشاهی

قرافیست :

وحید دولتشاهی

Email:azerfolklor@gmail.com

موسسه غیر انتفاعی
آذربایجان ائل بیلیمی

ائل بیلیمی‌نین سؤزو

باش یازار: علی برازنده

بو اؤزل ساییدا چالیشیلیر دئییملردن علمی بیر تعریف وئریلیب، دئییملرین تانینماسی اوچون بیر قیلاووز کیمی ایشه توتولسون.
آتالارسؤزو و دئییملر بوگونه کیمی عمومیّتله بیر آرادا توپلانمیش و آذربایجاندا هئچ واقت مستقیل بیر اثر کیمی یاییندلانمامیشدیر.
آتالارسؤزو و دئییملرین بیر ـ بیرینه بنزرلیکلری اولدوغو حالدا، بیر چوخ فرقلی یؤنلری ده وار. آتالارسؤزو داها چوخ اؤیود وئریب، یول گؤسترمک مقصدیله دئییلن حیکمتلی سؤزلردیر. دئییملر ایسه بئله دئییل. دئییملر بیر دویغو و دوشونجه‌نی ان گؤزل شکیلده آنلادان سؤز بیرلشمه‌سیدیر.
گؤزه گیرمک، دؤنوب قالماق، آجیندان گؤزلری داروازا اولماق و ... گؤروندوگو کیمی بونلاردا هئچ بیر اؤیود و نصیحت وئریلمیر، یول دا گؤستریلمیر. دئییملرین آماجی دویغو و دوشونجه‌نی ان گؤزل شکیلده آنلاتماقدیر. بو ندنله آتالارسؤزلری و دئییملرین

آیری _ آیری اینجه‌لنمه‌سی و مستقیل مجموعه‌لرده یاییلانماسی گرکیر.

۱۳۵۸_دن گونوموزه کیمی آتالارسؤزو و دئییملر موضوعوندا ۳۵_ه یاخین کیتاب نشر اولموشدور، آنجاق قید ائتدیگیمیز کیمی بوتون بو کیتابلاردا دئییملر، آتالارسؤزوندن آیرید ائدیلمه‌دن و ایکیسی بیر آرادا وئریلمیشدیر. گونوموزدک آذربایجان دئییملری اوزره چیخان تکجه مستقیل کیتاب سیف‌الدین آلتایلی‌نین حاضیرلاییب، تورکیه‌ده یاییملاندیردیغی کیتابدیر. بو کیتاب اؤزلوگونده چوخ بؤیوک بیر اثر ساییلیر. بیلدیگیمیزه گؤره بیزیم آذربایجاندا دا بو ساحه‌ده بؤیوک چالیشمالار باشلانمیش لاکین بونلار هله گون ایشیغینا چیخمامیشدیر. (میثال اوچون حسین محمدخانی(گونئیلی) جنابلاری گونئی بؤلگه‌سیندن اون مینه یاخین دئییم توپلامیشدیر، اسماعیل ممّدلی جنابلاری دا هریس بؤلگه‌سیندن بیر چوخ دئییملر توپلامیشدیر.) هر حالدا بو ساحه‌نین گنیش‌لیگینی گؤز اؤنونه آلدیقدا مستقیل بؤیوک دئییملر کیتابی حاضیرلاماق لازیمدیر.

دیرلی یازارلار و فولکلور توپلاییجیلاریمیزدان ایسته‌ییریک کی توپلادیقلاری دئییملر و آتالارسؤزلرینی بؤیوک آذربایجان دئییملر کیتابیندا یازیلماق اوچون «آذربایجان ائل بیلیمی»_ نین دفترینه گؤندریب، زنگین فولکلوروموزون یاییلانماسی و تدقیقینه داها دا گئنیش میدان آچسینلار.

تاریخی ریوایتلر و لطیفه‌لرله باغلی دئییملر

علیرضا صرافی

۱۳۸۹/۵/٦

ظاهیری آنلامیندان فرقلی معنی داشییان، "دئییم" اصلینده مجازی بیر ایفاده‌دیر. بیلدیگینیز کیمی دئییملرده استعاره، کنایه، مجاز، تشبیه و ایهام کیمی سؤز صنعتلرینین یانیندا تاریخی حادیثه‌یه عایید بیر ریوایتین، یا خود دا بیر ناغیلین، لطیفه‌نین بعضی عنصرلری ده قوْرونوب ساخلانیلیر.

باشقا سؤزله دئسم بعضی دئییملریمیز اصلینده هانسیسا بیر تاریخی حادیثه‌یه عایید ریوایتین و یا بیر لطیفه‌نین نتیجه‌سی و آناسؤزونو تشکیل ائدیر، دئمک او دئییملرین " شأن نزولو "_ نو بیلمک اوچون تاریخی معلوماتیمیز اولمالیدیر. بیر چوخ واقتلار اولا بیلر کی او تاریخی حادیثه یاخود او لطیفه تماميله خلقین یادداشیندان سیلینیب، گئتمیش اولا، آنجاق اونا عایید "دئییم" هله ده دیلده دیشده یاشاماقدا اولسون.

آشاغیدا تاریخی ریوایت و لطیفه‌لرله ایلگیلی بیر نئچه دئییملریمیزدن سؤز آچاجاغیق.

قید ائتمک لازیمدیر کی بورادا گئدن تاریخی ریوایتلر و لطیفه‌لر و یاخود شأن

نزوللار هامیسی تبریز دیالکتینده وئریلمیشدیر هم ده دئمه‌لییم کی بونلارین بعضیسی‌نین (خصوصیله ۳ ، ۵ و۶ _ جی دئییملره عایید ریوایتین) ایلک دفعه تبریزده یاراندیغینی ایدعا ائتمک اولار، آنجاق قالانلارینین یاراندیغی یئر حاقّیندا کسین بیر سؤز دئمک ممکن دئییل.

۱- علی، ولی، پیرولی

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییم چوخ ائولنن قادینلار اوچون ایشله‌نر.
* میثال: مثلاً دئینده، لطیفه خانیم علی ولی پیرولی‌دی. یعنی لطیفه خانیم ایندییه قدر بیر نئچه اره گئتمیشدیر.
* ریوایتی دانیشان: رحمتلیک بؤیوک آنام "طیبه خانیم نقشینه".

ریوایت:

چوخ اره گئدن بیر قارینین بیرجه اوعلو یانیندا قالمیشدی. بیر گون اوعلو اوندان سوروشار:

_ ننه‌جان سن ایندییه کیمین نئچه اره گئتمیسن؟

دییَر: اوعول یادیما گلن
علی، ولی، پیرولی؛
اوچو اوننان ایرلی
عیسی، موسی، مصطفی؛
اوش سققل‌لی، بیر کوسا،
پامبیغ آتان، قوْز ساتان،
رحمتدیخ سنین آتان.

۲- بونو دا من قینقیتمیشام

* معنا و ایشلەندیگی ساحه: بو دئییم هانسیسا بیر ناقیص، غیر اصیل ایشی گؤرن شخص حقّینده ایشلەنر.
* میثال: یئنیجه یاراشیقلی حیات یولداشی تاپیب ائولنن. بیر نئچه دوستون ایچینده بیریسی‌نین حیات یولداشی هئچ ده اونا یاراشیقلی گؤرونمور، اوندا دئیرلر گؤره‌سن بو اونی قینقیدیپ، یا او بونی؟!
* ریوایتی دانیشان: تبریز اونیورسیته‌سی طیب بؤلومو اوستادی دوکتور "محمدعلی نقشینه".

ریوایت:

ایران ـ روس داوالاریندا عبّاس میرزا بئله قرار وئریر کی هر کس بیر روس عسگرینین باشین گتیسه اونا بیر اشرفی جاییزه وئریله‌جاخ.
بیرده گؤرولله بیر نفر ساده ائلات آدامی بیر روس عسگرینین لَشینی سورویه ـ سورویه چکیپ گتیریر، عبّاس میرزانین قاباعینا آتیپ، دیییر:
ـ آل، بونو دا من قینقیتمیشام.
(دئمه‌لی بو اوروس عسگرینین باشینی قاباخجادان بیریسی کسیپ، اشرفی‌سین آلمیش ایمیش).
عبّاس میرزا سوروشور :
ـ یاخچی به بو قینقیتدیعین اوروسون هانی به باشی؟
دیییر:
ـ ائله باشی یوخ‌ایدی، من اونی قینقیدا بیلدیم دا، باشی اوْسسئیدی او منی قینقیداردی.

۳- ایندی گؤر فیتیل‌بؤحده نه خبردی

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییم چوخ ادعا ائدیب و اوزدن گئتمه‌ین شخص حقّینده ایشله‌نر.
* میثال: بیرینین قوردوغو کلک، یا خود چکدیگی نقشه بوشا چیخیرسا اونو اله سالماق اوچون دئیرلر ایندی گؤر فیتیل‌بؤحده نه خبردی...
* ریوایتی دانیشان: تبریز اونیورسیته‌سی اینگیلیز دیلی اوستادی جناب "دوکتور رضائی".

ریوایت:

دییلله ایران _ روس داوالاریندا توپچونون بیری بیر توپ قئییریپ، دییر بونمان پطرزبورگو ویریپ، داعیتماغ اوْلار. توپی گتیرییله عبّاس میرزانین قاباعیندا ایمتاحان ائله‌سینله. توپچی بیر آز جیندا قویور، توپورجح ویریر، چاخماغی آلیشدیریپ توپی آتیر، توپ بیر آز ایرَلیده یئره دوشوپ، پاتدیر. چوخلی توز، توزاناخ، قوپور. گؤز _گؤزی گؤرمور. هاندان _گئژدن دومان چکیلیر. عبّاس میرزا دییر:

_ آمان بو دوزتدیغین توپ، یامان توز _ تورپاخ سالدی.

توپچی دییر :

_ قوربان بوردا بئله ائله‌سه، ایندی گؤر فیتیل‌بؤحده (پطرزبورگدا) نه قیامت قوپاریپ!

٤- صحبتدی... ائلیروخ دا..!

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییم واقت دولدورماق، سکوتو سیندیرماق اوچون دئییلن غیرجیدی صحبت اوچون ایشله‌نر.
* میثال: قوناقلیقدا دوستون بیریله دانیشیرسان، سؤز دونیا سیاستیندن گئدیر، قارشی طرف سنین دوشونجه‌نی بَینمیر، فیکیرلریله راضیلاشماییب، سنینله جیدی بحثه گیرمک ایستیر، حال بو کی بئله بیر بحثلرین یئری اصلاً او قوناقلیق مجلیسی دئییل. بو وضعیتدن قوتارماق اوچون دوستونا دئییرسن: بوش وئر بابا صحبتدی ائلیروخ دا..
* ریوایتی ایلک دفعه یازییا آلان: جناب دوکتور "علی اصغر مجتهدی"، آتالار سؤزو کیتابیندا.

ریوایت:

بیر گون بیر قیزین ائلچیلیعینا گئدیلله، ائله کی قیز طرفی‌نین راضیلیغی، معلوم اولور، خواهیش ائلیلله قیزینان اوعلان بیر خلوت اوتاخدا اوتوسوننا، بیر _ بیرینن صحبتده‌شیپ، تانیش اوسسوننا.
قیز، اوعلان بیر اوتاعا گئدیپ، قاپینی باعلییپ اوتوروللا، قیز دا محجوب اوتوروپ، بیر سؤز دانیشمیر کی گؤرسون اوعلان نه دییه‌جاخ!
آما اوعلان دا اوتانجاغین بیری ایدی، قیوریلیر، آچیلیر، رَح وئریر، رنگ آلیر، بیلمیر سؤزی هاردان باشلاسین، آللاه نه دیییم نه دئمیییم؟... خلاصه بئش اون دیقه آعیر سکوتدان سورا اوعلان بیردن آعزین آچیپ، دیییر:
_ سیز ده زنجفیل اولار؟
قیز تئز دورور ایاعا دیییر:
_ هن واریمیزدی. نواولوپ، حتما قارنین سانجیلانیپ؟ قوی تئز گئدیم گتیریم.

اوعلان دا دییر کی:
ـ یوخ بابا اوتو یئرینده، صحبتدی ائلیروخ دا...

۵- بیرین دئدین دا بسدی قالانلارین سایماق ایسته‌مز

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییمین آنلامی بودور کی بعضاً بیر تک دلیل اؤزلوگونده کافیدیر. داها باشقا دلیللره احتیاج یوخدور.
* میثال: هانسی بیر ایشین سببکاری اوچون تک بیر سبب کیفایت ائدینجه، بیریسی سؤزو اوزاداراق مین بیر دلیل داها گتیرمک ایستیر، اونا دییرلر بیرین دئدین دا بسدی قالانینی ایستمز دییه‌سن.
* ریوایتی دانیشان:آذربایجان تجارت و اقتصاد وزیری رحمتلیک "رضا رسولی".

ریوایت:

قدیملردن (ائله بو گونه تکین ده) اوروشلوخدا اوباشدان چاغی، بیر ده اوروجٍ آشما زامانی تبریزده توپ آتاردیلار، توپون سسین ائشیدن اهالی بیلردی کی مثلاً داها گون باشلییپ و یئماخدان ال گؤتومه‌لیدیلر.
بیرگون مظفرالدین میرزا ولیعهدلیغی زامانیندا سحرچاغی اوباشدان زامانی توپ آتیلمیر، نتیجه‌ده هامی‌نین اوروجی باطیل اولور، مظفرالدین میرزا توپچوباشینی چاغیریپ، ساواشیر کی نییه توپی وختینده آتمامیسان؟
او دا دییر:
ـ قوربان هانسی‌سین دییم، هانسی‌سی قاسسین؟ ایرمی دوققوز دلیلی وار ایدی.
دییر:
ـ سای گؤروم:
دییر:

ـ بیر بو کی باریتیمیز قوتارمیشدی...
مظفرالدین میرزا دا دییر:
ـ یاخچی دا بسدی، او بیرلری سایماخ لازیم دیی.

٦- بو قره او قره‌لره بنزه‌مز

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییم، شرایطین غیر عادی اولدوغی زامان یاخود دا " بو آدام تصور اولونان عادی شخص دئییل" آنلامیندا ایشله‌نیر.
* میثال: ایداره‌یه جیدی بیر رئیس گلیب، آنجاق سن عادت اوزره هردن بیر نئچه ساعات ایشدن کسیب، بازارا گئتمک ایستیرسن، دوستلارین سنی دوشوندورمک ایستیر کی شرایط قاباقکی کیمی دئییل و داها تئز ـ تئز ایداره‌دن چیخماق ممکن اولمایاجاق. اوندا دئیرلر: بو قره او قره‌لره بنزه‌مز!
* شان_ نزولونو دانیشان: تاریخچی دوستوم رحمتلیک "صمد سرداری‌نیا".

ریوایت:

قاجار دؤرونده تبریزده حاژغلامحسین‌آعاآدلی بیر بؤیوح تاجیر وار ایدی، بو حاژغلامحسین آعا چوخ حاضیرجواب و میرت‌جیل بیر آدام ایدی، او زامانین شرطلرینه گؤره تبریزین اغلب اعیان ائولرینده نؤکر ـکولفت ساخلاناردی بولارین بعضی‌لری ده ساتین آلما قره‌قول اولاردی. حاژغلامحسین‌آعانین دا بیر قره‌قولی وار ایدی. آما اکثر قره‌قوللار ساکیت، قورخاخ و آز دانیشان اوسسئدیلر ده، حاژغلامحسین آعانین قولی اؤز صاحیبین‌نن اؤرگشدیغی میرتجیل‌لیخ و حاضیرجوابلیغی‌ینن او بیری قوللاردان سئچیلردی، او صاحیبی‌نین یانینجا دوشوپ، گئتدیغی مجلیسلرده ایذین آلیپ، اونا ـ بونا گؤزل جواپلار وئریر، مجلیسده کیلری گولدوررمیش.

او قوللار کیمین آنجاغ اربابی‌نین آدینن یعنی "حاژغلامحسین آعانین قره‌سی" آدینن آدلانارمیش.
او زامانتار تبریزده بئله بیر مثل دیللره دوشور:
"بو قره او قره‌لره بنزمز، بو حاژغلامحسین آعانین قره‌سیدی".
سورالار بو دئییمین ایکینجی جمله‌سی دیللردن دوشور و فقط "بو قره او قره‌لره بنزمز" کیمین، گونوموزه قدر گلیپ، چیخیر.

۷- او مراعا باسدیغیدی

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییم یئرینه گتیرمگی چوخ چتین اولان و یاخود اولونمایان ایستکلر حاقّیندا ایشله‌نر.
* میثال: سنین عادی بیر گلیر قایناغین اولدوغو حالدا حیات یولداشین سندن ایستیر کی فیلانکس خانیمین اری کیمی اونا باهالی بیر پالتار آلاسان، جوابیندا دئییرسن: او سن دئدیغین مراعا باسدیغیدی...
* ریوایتی دانیشان: دوستوم "مسعود اورنگ"

ریوایت:

بیر گون خانیم مرثیه‌لرینین بیرینده، خانیملاردان بیری اوز توتوپ مرثیه‌خانا دییَر:
_ آعا ائله بیر مرثیه اوخی‌یین کی هم اوزون اوسسون، هم ده شیرین.
_ مالّلا دا بیر آز سالیپ، چیخاننان سورا، دییَر:
_ خانیم او سن دئدیغین مراعا باسدیغی کی هم اوزون اولار، هم ده شیرین، اوجور مرثیه‌میز یوخدی.

۸_ عثماننی گلنده جوجوخدی، اوروس گلنده ماتیشقا

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییم ابن‌الوقت آداملار حقّینده ایشله‌نر، یاخود حاکیم کیم اولسا اؤزونو اونا قوللوق چیرپیشدیران، شخصه دئییلر.
* میثال: دولت ایشچیسی‌نین بیری شاه دؤنمینده اؤزونو شاهچی، انقلاب زامانیندا اؤزونو انقلابچی، اصلاحات دؤنمینده اؤزونو اصیل اصلاحاتچی کیمی آپاریر، اونا دییَرلر بو آدام عثماننی گلنده جوجوخدی، اوروس گلنده ماتیشقا
* ریوایتی دانیشان: رحمتلیک آتام "حاج احمد صرافی"، تاریخچی احمد کسروی‌دن ائشیدیب نقل ائتمیش.

ریوایت:

بیرینجی دونیا ساواشیندا تبریز نئچه دفعه روسلار و عثمانیلارین الینده ال به ال اولدی، دییلله بیر نظمیه ماموری، هممشه اؤز یانیندا ایکی بؤح گؤتوروپ، گئدیپ آجی‌چایی‌نین کؤرپوسونده دوربون الینده دوراردی. اوزاخدان گؤرنده کی عثماننی گلیر باشینا فس قویوپ، قاباخلارینا چیخیپ، "حوش گلدینیز افندیم"دییردی، گؤرنده کی اوروس گلیر، باشینا اوروس پاپاعی قویوپ، اولارا دا بیر ایکی کلمه خاراشو _ ماراشو قیریلدادارددی. او زامان اونون حقّینده تبریز جماعاتی دئمیشدیله: بو آدام عثماننی گلنده جوجوخدی، اوروس گلنده ماتیشقا.

۹- یا هئراتدا، یا یئرآتدا

* معنا و ایشله‌ندیگی ساحه: بو دئییم "اؤلسم ده او ایشی گؤره‌جاغام" آنلامیندا گلیر و تقریبا "اؤلدو وار، دؤندو یوخ" دئییمی ایله عینی معنادا ایشله‌نر.
* میثال: بیریسی اؤز دولت ایشیندن چیخیب، سربست چالیشماق ایستیر،

دوستلاری اونو بو ایشین خطرلریندن قورخودور و ایستیر کی اؤز ایشینی الدن وئرمه‌سین، او ایسه بو حاقدا جیدی قرار وئریب، سؤزوندن دؤنمیه‌جک دئییر« یا هئراتدا، یا یئر آتدا»

* شان _ نزولونو دانیشان: جناب "بیت‌اله جمالی"

ایران _ روس داوالارینان سورا محمدشاه قاجار زامانیندا ایران_ اینگیلیس داوالاری باشلادی. بو داوالار بو گونکی غربی افغانیستانین مرکزی ساییلان هئرات شهری اوستونده ایدی، ایران طرفی‌نین ده قوشونی هر زامانکی کیمی تماماً تورکلردن عیبارت ایدیله، او زامان هئرات محاصره‌سینده قوشون ایچینده بئله بیر سؤز دیللره دوشموشدی کی "یا هئراتدا، یا یئرآتدا"

تبریز دیالکتی‌نین بعضی اؤزلليک‌لری:

تبریز دیالکتینده " غ " صامیتی باشقا لهجه‌لریمیزه گؤره داها یومشاق تلفظ اولار، ائله کی اونو " ع" کیمی یازیب، اوخوماق داها دوغرو سایيلیر. بیز بورادا همین سسی بیلدیرمک اوچون "ع" حرفیندن استیفاده ائتمیشیک.

آغا ← آعا

کلمه یاخود هیجالارین سونوندا گلن " ک" حرفی بیر چوخ باشقا دیالکتلریمیزده اولدوغو کیمی "ی" و " هـ" آراسیندا بیر سس ایله تلفظ اولار، بیز بورادا همین سسی بیلدیرمک اوچون "ح" حرفیندن استیفاده ائتمیشیک.

بؤیوک ← بؤیوح

کلمه‌نین سونوندا گلن "ب" حرفی، "پ" کیمی تلفظ اولار.

گئدیب ← گئدیپ

کلمه‌نین سونوندا گلن "د" حرفی، "ت" کیمی تلفظ اولار.

بولود ← بولوت

کلمه‌نین سونوندا گلن "ق" حرفی، "خ" کیمی تلفظ اولار.
قولاق← قولاخ
کلمه‌نین سونوندا گلن "چ" حرفی، "ش" کیمی تلفظ اولار:
اوچ← اوش
کلمه‌نین یاخود هیجانین سونوندا گلن "ج" سسی، "ژ" سسینه چئوریلر.
آج← آژ
بعضی کلمه لرین سونوندا گلن "ل" صامیتی دوشر. گل←گه
بعضی کلمه‌لرین یاخود هیجالارین سونوندا گلن "ر" صامیتی دوشر.
دور← دو

دئییم‌لر، مثل‌لر، آتالار سؤزلری

حسین م. گونئیلی

فوْلکلور و اؤز دیلیمیزجه دئسک ائل بیلیملرینی توْپلاماق و بو کیمی ایشلره گیریشمک بیزیم اؤلکه‌ده هله ده لازیمی قدَر یئرینه دوشمه‌میش، بو ساحه‌ده گؤرولن ایشلر هله ده گرکن قَدر یئتگین، پیشگین و ایسته‌نیلن سویّه‌ده اوْلمامیشلار. ائل بیلیملری‌ایله مشغول اوْلانلار بو گونه کیمی داها چوخ بایاتیلار، آتالارسؤزو، مثللر، اوْخشامالار، ناغیل‌لار، افسانه‌لر، تاپماجالار و بیر سیرا بونلار کیمی داها چوخ تانینمیش قوْنولار اوزره ایشله‌میشلرسه، زنگین خالق مدنیّتیمیزین قالان اوْنلارجا قوْللارینی حسابا گتیرمه‌میش و یا عنوانینی چکمگه کیفایتلنمیشلر.

بئله بیر فیکیر ایله راضیلاشیریقسا، بئله دئیه بیلریک کی بیزیم خالقیمیزین ایچینده ائل بیلیملرینی توْپلاما قوْنوسو، هله ده ایلک آددیملارینی گؤتورور. گؤرولموش ایشلرین چوْخو هله‌لیک علمی سویّه یه چاتمامیشلار. حتّا بونو دا دئیه بیلریک کی، ائل بیلیملرینی توْپلایانلار، رسمی و علمی بیر مرکزدن رهبرلیک اوْلمادیقلاری اوچون، هر بیری اؤز سلیقه و باجاریغی اساسیندا ایشله‌میش، حتّا اوْنلارین اوْرژینالّیقلارینی ساخلامایاراق، اؤز فیکیرلری‌ایله اوْنلاردا دوزلیش آپارماق یئرینه دَییشیکلیکلر ده یوروتموشلر. داها دوْغروسو، اوْنلاری ایتیب ـ

باتماقدان ساخلاماق مقصد ایله، تحریف اوْلونمالارینا سبب اوْلموشلار. آتالار دئمیشکن: « قاشینی آلارکن، گؤزونو چیخارتمیشلار ».
بو یاندان دا فوْلکلور ایله اوزلاشمایان و بللی اوْلان مقصدلر اوچون حاضیرلانان تلویزیون و رادیو وئرلیشلری، ائله‌جه ده باشقا سس و تصویر وسیله‌لری چوْخالدیقجا، عموم خالقین فیکیر و دوشونجه‌لری اوْنلارا ساری یؤنلمکده اؤزلرینین عادی حیاتی ایله دوْغما اوْلان ائل بیلیملریندن اوزاقلاشماقدادیرلار. بونا گؤره ده هله بئله بیر وسیله‌لر اوْلمایان زامانلاردا بوْیا ـ باشا چاتمیش و خالق مدنیّتی‌ایله اونسیّت‌ده اوْلموش یاشلیلاریمیزدا فولکلورا اوْلان یاخشی مناسیبتلری، گنجلر و یئنی یئتمه‌لرده گؤره بیلمیریک.
بو ایشاره ائدیلنلره اساساً، یاشلیلاریمیز گونو ـ گوندن دونیالارینی دَییشدیکجه، گنجلریمیز ده خالق مدنیّتیندن اوزاقلاشدیقجا، زنگین میلّی ـ معنوی ثروتیمیز و وارلیغیمیزین گؤرونوشو اوْلان ائل بیلیملریمیز گون قاباغیندا قالان قار کیمی اریمکده و یوْخ اوْلماقدادیر.
اؤنجه سؤیله‌نیلن کیمی، بیزیم آرامیزدا ائل بیلیملری‌ایله مشغول اوْلانلار، هله ده هر قوْنو ایله لازیم اوْلان کیمی و علمی اؤلچولرله دئییل، بلکه اؤزلرینین ایسته‌دیگی کیمی و باجاریقلاری اساسیندا یاناشیرلار؛ بونا گؤره ده بو گونه کیمی هله چوْخلاری دئییملرله، مثللر و آتالار سؤزلرینی بیر ـ بیریندن آییرا بیلمیر، حتّا اوْنلاری بیر ـ بیری ایله دَییشیک ده سالیرلار. بیر حالدا کی، دئییملر، آتالار سؤزلری و مثللر، بیر سیرا اؤزللیکلرله بیر ـ بیری‌ایله فرقله‌نیرلر. سؤز یوخ کی، بیر آتالار سؤزو، بعضاً بیر مثل و یا باشقا بیر فوْلکلوریک قوْنو یئرینده ده ایشلنه بیلیر و یا بیر آتالار سؤزو یا مثلده بعضاً بیر و یا نئچه دئییمین ایشلنمه‌سینه ده شاهید اوْلوروق.

دئییملر، مثللر و آتالار سؤزلرینین فرقلریندن دانیشماق ایسته‌سک، بئله دئیه بیلریک کی:

الف. دئییملر، عموم خالق اوچون یالنیز بیر نوع آنلامی اوْلان، درین آنلاملی، عئینی حالدا یئترلی و دئین ایله ائشیدنین آراسیندا صمیمیّت له ایفاده ائدیلن و آلینان سؤز بیرلشمه‌لری اولاراق، دوزلتمه سؤزلر و مرکّب فعللر بیچیمینده یارانمیش، زامان _ زامان خالقین دیلینده ایشله‌نمیش، اؤزونه یئر آچمیش، عموم خالق طرفیندن منیمسه‌نمیش و ایشلندیگی بؤلگه‌نین اهالیسی ایچینده هامییا آنلاشیلان عیبارتلردیر.

دئییملر داها آرتیق سؤزون تئز آنلاشیلماسی، عئینی حالدا شیرین، اؤره‌گه یاتان و قیسا شکیلده سؤیله‌نمه‌سی مقصد ایله یارانیر و ایشله‌نیرلر.

دئییملرین چوْخو تحت‌الّفظی ترجمه ائدیلرسه، یعنی هر کلمه آیری _ آیری باشقا دیله چئوریلرسه، اصلی آنلامینی ایتیررک، باشقا بیر آنلاملا میدانا چیخارلار.

میثال اوْلاراق « باشا سالماق » کیمی بیر دئییم اصلینده

« بیرینی اؤیرتمک، بیلدیرمک، دیقّتینی جلب ائله‌مک، بیر شئیی یادینا سالماق، خبردار ائله‌مک و ...» آنلامیندا اوْلورسا، اوْنون کلمه‌لرینی فارس دیلینه ترجمه ائله‌سک، « به سر انداختن »، یعنی « بیر اؤرتونو باشا اؤرتمک و یا آیری بیر شئیی مثلا داشی بیرینین باشینا سالماق » کیمی آلیناجاقدیر و یا « یوْرقان _ دؤشگه دوشمک » کیمی عیبارت اصلینده « خسته‌له‌نرک یاتماق و خسته یاتماق » دئمکدیرسه و هئچ بیر آچیقلاماسی اوْلمایا _ اوْلمایا دئییلن کیمی، آنا دیلیمیزی بیلنلرین هامیسی‌نین ذهنینده همین مسله‌نی آنلاتسا دا، آیری _ آیری ترجمه ائدیلمکله « یوْرقان _ دؤشگین اوستونه دوشمک، اوجا یئردن یوْرقان_ دؤشگین اوستونه ییخیلماق » کیمی آنلاشیلاجاقدیر. هابئله « عاغلیم کسمیر » کیمی بیر دئییم بئله ساده و دیلیمیزی بیلنلر ایچینده هامییا آنلاشیلان بیر دورومدا ایشلنیرسه، فارس دیلینه ترجومه ائدیلرسه « عقلم نمی‌بُرَد » کیمی آنلامسیز و گولونج بیر عیبارت الده ائدیله‌جکدیر. بونا اساساً دئییملری هر هانسی بیر دیله ترجمه ائدنده،

دئییمین کلمه‌لرینی دئییل، آنلامینی ترجمه ائتمه‌لی‌ییک.
بعضاً قیساجیق بیر دئییمین آنلامینی اوْلدوغو کیمی آنلاتماق اوچون نئچه_ نئچه جمله‌لره احتیاج اوْلور.
بیزیم دیلیمیز دونیانین چوخ _ چوخ دئییملری اوْلان دیللریندن بیریدیر. بئله کی، هر کندیمیزده تکجه عادی دانیشیقلاریندا مینلرجه دئییم ایشلنمکده‌دیر. البته بو اوْ دئمک دئییلدیر کی، هر بیر کندیمیزده ایشله‌نن دئییملر، یالنیز او کندده ایشله‌نیر؛ آنجاق بونو دئیه بیلیریک کی، هرکندده ایشله‌نن مینلرجه دئییمین بعضیلری ده یالنیز اوْ کنده عایید اوْلا بیلر، آما اوْنلارین آغیر حیصّه‌سی دیلیمیزین سؤز خزینه‌سینه عایید اوْلاراق، هئچ اوْلماسا بؤیوک بیر منطقه‌ده آنلاشیلان و عئینی معنا داشییان سؤزلردیرلر.
بونو دا دئمک لازیمدیر کی، ایشاره ائدیلن کیمی بعضی دئییملر یالنیز بیر کنده، بعضیلری یالنیز بیر بؤلگه‌یه عایید اوْلاراق، آنجاق بعضیلرینین میدانی داها دا گئنیشدیر. بونا اساساً تورک دیللرینده بلکه یوزلر مین دئییم اوْلا بیلر کی، اوْنلارین بعضیلرینین میدانی تورک دونیاسی بوْیدا، بعضی‌نینکی یالنیز بیر کیچیک بؤلگه و یا حتّا بیر کند بوْیدادیر.
بونو دا اونوتمامالی‌ییق کی، تورک دونیاسی او یاندا قالسین، هئچ واخت بیر کندین یا بیر بؤلگه‌نین ده بوتون دئییملرینی قلمه آلماق ممکن دئییل، چونکی:
• ایستر _ ایستمز اوْنلارین قلمدن دوشنی، اونودولانی دا اوْلاجاقدیر.
• دئییملر دانیشیق دیلینده چئشیتلی شکیللرله دئییلیر و آغیزلانیرلار. بعضاً ایکی و یا نئچه دئییمین آنلامی بیر اوْلورسا دا، ایفاده و تلفّظ طرزلری فرقلی اوْلور؛ مثلاً: « ال _ آیاغینی بوْشلاماق » ائله‌جه ده « ال _ آیاغینی اؤتورمک » دئییملری، ایکیسی ده بیر آنلامدادیر و دئییملری قلمه آلان آدام دا ممکوندور کی، بونلارین یالنیز بیرینی قلمه آلماغا قناعت ائله‌سین و بئله‌لیکله ده همین عیبارتین باشقا بیر واریانتی یئرده قالسین.

• دیل گئتدیکجه گلیشدیگی اوچون، هابئله زاماندا باش وئرن اوْلایلار، میدانا گلن یئنی یاشاییش وساییطی، و ماتاهلار دا یئنی دئییملرین یاراتماسینا سبب اوْلورلارکی، اوْنلار هله‌لیک عمومی‌لشمه دیگی اوچون هامییا تانینمیرلار و اوْلا بیلر کی، اوْنلاری قلمه آلان دا اوْنلاری تانیماسین.

شوبهه‌سیز کی دئییملر هر بیر کند و بؤلگه‌ده توْپلانارلارسا، تلفّظ باخیمیندان اوْ بؤلگه‌نین بوْیاسینی آلاجاق، اوْ بؤلگه‌نین آغیز شیوه‌سی ایله ادا اوْلاجاقلار؛ بو دا عادی و طبیعی بیر شئیدیر.

ب. آتالار سؤزلری،آرتیق خالقین تجروبه‌سی و سیناغیندان کئچمیش درین معنالی، حیکمتلی و اؤیود وئریجی سؤز جمله‌سینه دئییلیر. " اصیل آل چیرکین اوْلسون، بد اصیل گؤزل آلما!" کیمی جمله بیر آتالار سؤزو اوْلاراق بیر فوْلکولوریک بایاتی‌نین ایکی سوْن میصراعسی کیمی ده چیخیش ائدیر. هابئله بو " اوْوچویا داغ گؤرسدرلر، اوو یوْخ"، کیمی خالقین سیناغیندان چیخمیش حیکمتلی جمله بیر آتالار سؤزو اوْلاراق، معاش آردینجا اوْلان آداما معاشین اؤزونو وئرمک یئرینه، اوْنو قازانماق یوْلونو اؤیرتمک اوچون ده، بیر مثل کیمی ایشلنه بیلر. هابئله " آرواد وار ائو ییغار، آرواد وار ائو ییخار" کیمی، مثل و آتالار سؤزو ایچینده ایکی دئییم ده یئرلشمیشدیر؛ مثلاً " ائو ییغان " و " ائو ییخان" عیبارتلرینین هر بیری بیر دئییمدیر.

ج. آدیندان بللی اوْلدوغو کیمی، بیر شئی، ایش، اوْلای و سایره‌نی، معیّن هدف اوچون باشقا بیر شئی، ایش و اوْلایا بنزدرک سؤیله‌نیلن یئترلی، آخیجی، یاخشی آنلاشیلان، اوْیناق، تئز آنلاشیلان دئییملر داشییان جمله یه " مثل " دئییلیر. اؤرنک اوْلاراق: " ایت ساخلا، باشین گمیرسین! " کیمی بیر آتالار سؤزو اوْ زامان ایشله‌نیر کی، بیری، زحمتینی چکیب، بؤیوتدوگو و یا آد _ سان، وار _ دؤولت و ... قازانماسینا سبب اوْلدوغو بیر آدامدان و یا بسله‌دیگی و زحمتینی چکدیگی بیر حئیواندان زیان و اذیت گؤرسون.

عمومیتله آتالار سؤزلری، مثللر و دئییملرین ان اؤنملی فرقلری بوردادیر کی، آتالار سؤزلری و مثل‌لر، هر بیری، آنلامی تمامیله آنلاشیلان، آسان دئییلن، درین و محکم معنا داشییان، چوْخ واخت بیر و یا نئچه دئییمی ایچینه آلان مستقیل بیر جمله‌دیر. بیر حالدا کی، دئییملر داها چوْخ گیزلی، گوجلو و درین آنلامی اوْلان، آما جمله داخیلینده اوْلمویاندا آنلامی آنلاشیلمایان و یا اوْلدوغو کیمی آلینمایان سؤز بیرلشمه‌لریدیلر. میثال اوْلاراق، قاباقکی سطیرلرده گؤستردیگیمیز آتالار سؤزو و مثلده "ائو ییغار" و "ائو ییخار" عیبارتلرینین هر بیری بیر دئییمدیر کی، جمله داخیلینده آنلاملاری تامامیله آنلاشیلان، آنجاق جمله‌دن قیراقدا و تک به تک ایشلندیکده، معنالاری آنلاشیلمایان و یا باشقا جور آنلاشیلان عیبارتلردیلر.
مثلاً: " ائو ییغماق " جمله داخیلینده " ائوین گلیرینی یئرسیزجه‌سینه خرج ائله‌مه‌مک، ائوین گلیرینی ائوه لازیم اوْلان شئیلره وئرمک، ائو اثاثیه‌لرینین ساغلام قالماسینا و آرتماسینا سبب اوْلماق" آنلامیندا و "ائو ییخان" ایسه، اوْنون عکسینه اوْلاراق، "ائوین گلیرینی یئرسیزجه‌سینه آتیب _ توتماق، یوْخا چیخارتماق، ائو وسائیطی‌نین داغیلماسینا، یوْخ ائدیلمه‌سینه سبب اوْلماق" معناسینداادیر؛ بیر حالدا کی جمله‌دن قیراخدا اوْلاندا، " ائو ییغان " عیبارتینی، ائو وسائیطی‌نین بیر یئره ییغانی، ییغیب بیر یئره توْپلایانی، اوْغرولوقجا ییغیب آپارانی کیمی ده گؤتورمک اوْلار. "ائو ییخان" ایسه، کولونگ، بئل و بو کیمی وسیله‌لرله ائو اوچوران آنلامی داشییار.
بو دئییلنلره اساساً، دئییملر هئچ واخت مستقیل جمله‌لر دئییل، بلکه جمله‌نین ترکیب حیصّه‌سی اوْلاراق، اوْنو گؤزللشدیرمک، یاخشی باشا سالماق، اوره‌گه یاتان ائله‌مک، یوْروجو اوْلمایان دوروما گتیرمک مقصدی‌ایله جمله ایچینده ایشله‌نیرلر.
" آجیندان ایت قیرخیر" کیمی بیر مثلده نه " آجیندان "، نه ده " ایت قیرخیر" دئییمده حقیقی آنلام داشیمیرلار. بورادا آجلیقدان مقصد داها آرتیق محتاج

اوْلماق دئمکدیر و "ایت قیرخیر" دئییمی‌ایله ده احتیاجی اوْلان آدامین احتیاج اوزوندن حتّا حلال اوْلمویان شئیلر و ایشلرله معاشینی تأمین ائله‌مگه چالیشدیغینی بیلدیرمک ایسته‌ییرلر. بئله‌لیکله مثلین آنلامی بئله اوْلور: معاشینی تأمین ائله‌مک اوچون، حرام ـ حلالینا و چتین ـ آسانلیغینا باخمایاراق هر ایشی گؤرور. ائله بیر دورومدا همین ایشلر قینانماسین، دئیه، " آجا مئییت حلالدیر" کیمی بیر آتالار سؤزو و مثل ده میدانا گلمیشدیر.

عمومیّتله فوْلکلور و ائل بیلیملری اجتماعی یاشاییشیمیزین یاوانلیغی، آتالار سؤزلری، مثل‌لر و دئییملر، دانیشیغیمیزین بزگی و گؤزللیگی‌دیرلر.

ائل بیلیملریمیز و خالق ادبیاتیمیزی گرکن قَدر اؤیرنمک، ایشله‌تمک، اؤیرتمک و ایشله‌مک اومودو ایله.

«آذربایجان تورکجه‌سی دئییملرسؤزلوگو»

کیتابینا بیر باخیش

دکتر توحید ملک زاده دیلمقانی

Tohidmelikzade@yahoo.com

سون زامانلار آنکارادا آذربایجان تورکجه‌سینده (آذربایجان تورکجه‌سی دئییملر سؤزلوگو) کیتابی حؤرمتلی آراشدیرماچی سیف‌الدین آلتایلی طرفیندن اون ایلدن چوخ امک صرف ائتدیکدن سونرا گون ایشیغینا چیخمیشدیر. بو کیتاب بیزیم دئدیگیمیز اصطیلاحلار توپلوسودور و ایچینده ۲۷۰۰۰_ دن چوخ دئییم وار. آلتایلی کیتابین اؤن سؤزؤنده بئله یازیر:

دیل تاریخی، اینسانلیق تاریخی ایله بیرلیکده باشلامیشدیر. تورک میلّتی بشریّتین ان اسکی میلتلریندن بیری اولدوغوندان دولایی دانیشدیغیمیز تورکجه‌ده دیل تاریخی‌نین ان باشینداان بری استفاده اولونان ان اؤنملی دیللردن بیریدیر. دیلیمیزله ایلگیلی علمی چالیشمالارین چاغداش آنلامدا ۱۱_ جی یوز ایلده کاشغرلی ماحمودلا باشلادیغی بیلینمکده‌دیر. آنجاق بو چالیشمالارین و تارتیشمالارین یوغونلوق قازاندیغی زامان ۱۹_ جی یوز ایلین ایکینجی یاریسیندان باشلانماسینی دییه بیلیریک. بو زامانلاردا باتیدا اوخویوب اؤلکه‌لرینه دؤنن آیدینلارین گیردیکلری باتی ذهنیتی دیلده ده اؤزونو گؤسترمیشدیر. ایسلام دینینی قبول ائتدیکدن سونرا اؤزللیک‌له ۱۰ ، ۱۱_ جی عصیرلرده عرب و فارس کولتورلری ایله یاخین تماس قوران دیلیمیز اؤزونه مخصوص بیر کیملیک قورموش و بونو دا

باشقا خالقلارا دا قبول ائتدیریب اؤز مالی ائتمیشدیر. بو کیملیگین قورولماسیندا عثمانلی دولتی‌نین قدرتلی ایمپراتورلوق حاکیمیّتی باش رول اوینامیشدیر. ...

" ۱۹۸۵ ایلیندن باشلایاراق دواملی و هر گون ان آز ۶ ساعت چالیشیب ۱۹۹۴ ایلینده ایکی جیلیدلیک آذربایجان تورکجه‌سی سؤزلوگونو حاضیرلایاراق نشر ائتمگه باشلادیم. آنجاق عینی سرعتده چالیشمالاریمی دوام ائتدیم. آذربایجان تورکجه‌سی آنسیکلوپدیسی اوستونده ۲۲ ایلدیر چالیشیرام و یاخین زاماندا دا بیتیرجگم. ۱۹۸۸ ایلیندن بری آذربایجان جمهوریتی ایله چوخ یاخین تماس دایام. ۱۹۷۴ ایلیندن بری ده جنوبلا ارتباطدایام. هر ایکی طرفده کی قایناقلاری آختاردیم و تعقیب ائتدیم. ۱۹۸۵ ایلیندن بری هر ایکی طرفین اینسانلاریندان و اؤز شهریم اوغوز یوردو ایغدیر شهرینده ییغدیغیم سؤزلری و دئییملری بیر یئره ییغدیم. بو گونه قدر اییرمی یئددی مین دئییم ییغمیشام. هر دئییمین اؤنونده تورکیه تورکجه‌سینده‌کی معناسینی وئردیم آنجاق هامیسینی وئره بیلمه‌دیم چونکو تورکیه تورکجه‌سینده‌کی دئییملری قاپسییان اثرلرده کی رقم منیم اثریمده کی رقمین یاریسی دا اولمادی... "

بو کیتابین اؤن سؤزونه داها ایکی ایضاح یازیلمیشدیر بیرینجی‌سینی آذربایجان ادبیاتینین تانینمیش سیماسی پروفسور دکتر کامیل ولی نریمان‌اوغلو یازمیش، ایکینجی‌سی ایسه تانینمیش آذربایجان یازار و قزئته‌چی علی شامیل بَی طرفیندن یازیلمیشدیر. علی شامیل بو یازیدا کیتابین اؤنمینی وورغولامیش و کیتابین اهمیّتینی قئید ائتمیشدیر. کیتاب آذربایجان لاتین الیفباسی ایله ترتیب ائدیلمیش و جمعی ۵۹۰ صحیفه‌دیر.

قئید ائتمک لازیمدیر کی سیف‌الدین آلتایلی ۱۹۵۰_ جی ایلده تورکیه‌نین ایغدیر شهرینده آنادان اولموشدور. آکادمیک تحصیلاتینی ۱۹۸۰_ جی ایلینده ایستانبول اونیورسیته‌سی‌نین تورک دیل ادبیاتینی بیتیرمیش و ۱۹۸۵_ جی ایلدن بری تورکیه رادیو تلویزیونوندا آذربایجان رادیوسونون مودورو اولاراق چالیشیر.

آرقو سؤزلر

علی برازنده

آرقو دیل، بیر توپلومون، بیر ایش قوروپونون یا دا بیر بیرلیگین عضولری طرفیندن استفاده اولونان، عمومی دیلین سؤزلرینه یئنی معنالار یوکله‌ییب یا دا اونا یئنی سؤزلر و دئییملر آرتیراراق، یارادیلان خصوصی دیلدیر. باشقا سؤزله بیر توپلومدا، توپلومون دیلیندن فرقلی آما اوندان تؤرنمیش اولان، یالنیز بللی بیر قوروپ طرفیندن استفاده ائدیلن، توپلومون ایچریسینده هر کسه آیدین اولمایان، اؤزونه اؤزل بیر سؤز، دئییم و دئییشلردن عبارت اولان دیل ده دئمک اولار.

آرقو، آنادیل ایچینده سونرادان تؤردیلمیش بیر کمکچی دیل اولاراق تانینیر. اساسدا سؤزلو و طبیعی بیر دیلدیر. آرقو دیلین داواملی دَییشن و اینکیشاف ائدن خصوصی بیر دیل اولماقلا بیرلیکده میدانا گلمه‌سینی بعضی عمومی قانونلارا باغلاماق ممکوندور. صیفتلردن جینس آدی تؤرتمه، اسکی و یئرلی دیل سؤزلریندن فایدالانما، عمومی دیلده‌کی سؤزلرین فورمالارینی پوزما، خارجی منشالی سؤزلردن ایستفاده ائتمه، سؤزلرین معنالارینی دَییشدیرمه و قانونلارین پوزماقدیر[1].

1. ,Ana Britanicca Genel Kültür Ansiklopedisi.c.۲,s.۲۶۶

بؤیوک تورکجه آرقو سؤزلوگونون یازاری «خالیق آق‌چتین» آرقو سؤزلرینی بیر بؤیوک و ایتگین و کشف اولونمامیش آدا کیمی تانیتدیرمیشدیر، بیر آدا کی قاریشیق، دراماتیک، شادلیقلارلا دولو اولدوغو حالدا ملول و محزون گؤرونور[1].

آرقو اؤزلویونده دئییملر قوروپوندان سایيلیر لاکین بیر چوخ آرقو سؤزو بیر کلمه‌دن عبارت اولدوغوندا دئییم سایيلماز بلکه یئرل سؤزون آرقوسو اولور. بو گونه کیمی آرقو تانینمامیش اولدوغوندان (اؤزلليک‌له آذربایجاندا) تکجه قباحتلی و سؤیوش سؤزلری دئیه بیلینمیشدیر. آنجاق علمی تعریفلر اساسیندا هئچ ده بئله اولماییب، بلکه آنلامی کیچیک و بیر توپلومدا ایشله‌نن گوندلیک سؤزلر ده بو سیرادا یئر آلیر. آرقو ان مظلوم سؤز اولدوغو آندا ان تهاجملی سؤزدور.

منیم تثبیتلریمه گؤره آذربایجان تورکجه‌سینده آرقو سؤزلرینی، ۷ اصلی قوروپا بؤلمک اولار: بو یئددی اساس قوروپ ایسه بعضی فرعی بؤلوملره بؤلوننده آرقو سؤزلریمیزی آشاغیدا یازیلان جمعی ۱۷ دسته اولاراق سیرالاماق ممکوندور:

الف) سوچ و گناه دونیاسی

۱) اوغرولار، حوققابازلار، جیب‌کسنلر، بؤرک قویانلار آرقوسو

{اؤرنک: ایپی قیریق، بازار یئتیمی، تای باشی و...)

۲) معتادلار ، قاچاقچیلار، ساتیجیلار(خیردا مواد ساتانلار)، آرقوسو

{اشغر، فیسقیدان، خطه دوشمک، اهل موسیقی، پنیر،..}

۳) قمار (قمارخانا، قماربازلار) آرقوسو

{پاپالان سالماق، طبیل آغاجی و...}

٤) لوتولار، دارغاشاقیردلر ، کبه‌لر، آرقوسو

{زلزله، بیغی بورما، لوتی بئچه و....}

---

۱. Türkcenin Büyük Argo Sözlüğü,(۱۹۹۸)Hulki ALTUNÇ, ۱. Baskı, YKY yayınları, İstanbul, ۱۹۹۸, s.۳۷۷

۵) دیلنچی آرقوسو

{سامیرا یولچوسو،...}

ب) باغلی و اوستو اؤرتولو مکانلار

٦) زیندانلار، توتولانلار آرقوسو

{اوْوره_ اوْوره[۱] ، مخبیر و...}

۷) مدرسه، بیلم یوردو، یاتاقخانا (خوابگاه) آرقوسو

{سوسول، سومبه‌لمک، پروفسور و خرخان و...}

۸) سربازخانا آرقوسو

{امبر (امربر)، پادگان ایتی، آشخور، گیژبان و...}

ج)اقلّیت‌لر دونیاسی

۹) اتنیک اقلیت‌لر آرقوسو

{قره‌چی، نالچرلی و...}

۱۰) کؤچرلر و مهاجیرلر (اؤزللیک‌له باشقا دیللرده دانیشان) آرقوسو

{کورددو و...}

د) جینسل دونیاسی

۱۱) جینسی و سکس آرقوسو

{آرواد حامامی، زودپز، سو سوناسی، شووه‌رن مجاز، خان آغا و...}

۱۲) فاحیشه‌لر آرقوسو

{بالیخ، کهلیک، لیمو شیرین، اوتوز اوچ، اوتوز دؤرد و...}

---

۱ =Ovrə-ovrə زیندان دا بیریسینه خبر وئرمک اوچون ایشلدیلن سؤز

هـ) آلیش _ وئریش دونیاسی

۱۳) اصناف(ساتیجی، سیّار ساتیجی، کؤهنه پالتارچی،...) آرقوسو

{بولودلوق، ایته‌له‌مک، لیفله‌مک، کاساد _ ماساد و....}

۱٤) شوفر آرقوسو

{عشق آراباسی و...}

۱۵) (آشیقلار، خواننده‌لر،...) آرقوسو

{مانیس، جیوی و...}

۱٦) ایلنجه، اویون، ایدمان آرقوسو

{ آینا، ریحان_ مرزه و...}

۱۷) عمومی و عادی خلق آرقوسو

{ایکی قیرانلیغی اَیری، شالواری قارپیز کسیر، قاباغیندان یئمه‌ین،...}

تورکجه‌ده آرقو سؤزلرین ایلک ایزینی، دیوان‌الغات‌التورک کیتابیندا گؤرمک ممکوندور. سؤزلوکچولرمیزین پیری کاشغرلی دده، مین ایل اؤنجه یازدیغی کیتابدا بیر چوخ سؤزجوک، دئییم، آتالارسؤزو و دیل بیلگی‌سینی بیر آرایا گتیردیگی حالدا، ۵۰ آرقو سؤزونو ده ایضاح ائتمیشدیر[1].

بو سؤزلرین بیر سیراسی بئله‌دیر:

Axsunğ, Bagır, Bitrik, Büng, Bürge, Çanaç, Çekik, Kapak, Karaldı,...

اسکی آذربایجان تورکجه‌سینده یازیلمیش آتالارسؤزو کیتابلاریندا دا آرقو دئییملره راست گلمک اولور. او جمله‌دن "اوغوزنامه امثال محمدعلی[1]" آدلی

---

۱. Türkcenin Büyük Argo Sözlüğü, (۱۹۹۸) Hulki ALTUNÇ, ۱. Baskı, YKY yayınları, İstanbul, ۱۹۹۸, s.۱۷

یازیلمیش دئییملر قباحتلی سؤزلر اولاراق یازیلمیشدیر. بعضی سؤزلری آرقو آنلامی داشییان باشقا سؤزلوکلردن بیریسی ده «سنگلاخ» سؤزلویودور. بو گونه کیمی سؤز ساحه‌سینده دوزگون علمی تدقیق آپاریلمادیغی اوچون باشلی باشینا تکجه بیر کیچیک کیتاب سون ایللرده جناب حسین خوش‌باطن (داش بولاق) طرفیندن «فرهنگ اصطلاحات عامیانه و زبان مخفی در ترکی» آدی ایله یازیلیب، نشره وئریلمیشدیر .

قوزئی آذربایجان دا تکجه آرقو کیتابی، بیرینجی دفعه راسیم قارجا طرفیندن ۲۰۰۵ ایلینده باکی دا چاپ اولموشدور . کیتاب ۲۰۰۹ ایل بیر سیرا آرتیرمالارلا راسیم قارجا و علی برازنده طرفیندن ایکینجی چاپا گئتمیشدیر .

چوخ ماراقلیدیر کی اوستاد شهریار واقتیله رحمتلیک احمد آذرلویا بو سؤزلرین توپلاماسینی توصیه ائتمیش، آذرلو جنابلاری دا بو ایشی گؤرموشدور آنجاق یازیلاری باشقا اثرلری کیمی اوزون مدتدیر ایتگین دوشموش. سئویندیریجی بودور کی سون زامانلاردا رحمتلیک احمد آذرلونون توپلادیغی دئییملردن نئچه صفحه ال یازماسینی جناب دوکتور اردبیلی "ائل بیلیمی" درنگینه وئردیلر. آرقو سؤزلری سؤز خزینه‌میزین ناخلف ائولادلاری کیمی گؤرونسه‌لر ده اونلاری اؤلدورمک اولماز و گرکیرکی توپلانیب قوْرونسونلار. آرقو سؤزلرین تثبیتی و یازیلماسی گؤنوموزده دیلچیلرین اؤنملی ایشلریندن بیریدیر. چون کی بو دیل یاشایان دیلین تثبیتی ساییلیر و تکجه اؤز زامانیندا یازیلمالیدیر، بیر چوخ آرقوسؤزو قیسا بیر دؤنمه عایید اولوب اوندان سونرا تاثیر داییره‌سین ایتیریر. بوگون توپلادیغیمیز سؤزجوکلر و دئییملر، گله‌جک آراشدیرماچیلار اوچون اساس قایناق اولا بیلر.

1. Oğuz name (Emsal-i Mehmedalî) Ali Haydar Bayat TDAV Yayını, İstanbul ۱۹۹۲

آذربایجان تورکجه‌سینده دَییشکن دئییمسل‌لیک مسئله‌سی

ابراهیم رفرف

دئییملر مجازی معنا داشییان، ثابیتلش‌میش سؤز یا سؤز بیرلشمه‌لریندن عبارتدیر:

قورساقسیز.

سودان قورو چیخماق.

قازانین دیبینه داش آتماق.

"ثابیتلش‌میش سؤز یا سؤز بیرلشمه‌لری" ایفاده‌سیندن بئله آنلاشیلیر کی، دئییملرین معناسی اونلارین ترکیب حیصّه‌لرینین لکسیک معناسیندان ائله چوخ آسیلی دئییل. آنجاق بیر آز سونرا گؤرجگیمیز کیمی، دئییملرین ایفاده ائتدیگی معنا ایله اونلارین ترکیب حیصّه‌لرینین معناسی آراسیندا دییشکن درجه‌لرده باغلانتی اولا بیلر، بورادان ایسه دییشکن دئییمسل‌لیک (variable idiomaticity) آنلامی اورتایا چیخیر.

دئییملرین باشقا بیر خصوصیّتی ده اوندان عبارتدیر کی، اونلار واحید بیر مجازی

معنا ایفاده ائدرلر، و بو باخیمدان اونلارین ترکیب حیصّه‌لرینین آراسیندا اولان نحوی علاقه جمله داخیلینده معیین درجه‌ده گؤزه گؤرونمزدیر. اونا گؤره، دئییملر قیراماتیک دییشیک‌لیکلره اوغرامادان جمله داخیلینده تیکینتی ماتریالی شکلینده ایشله‌نیرلر و اونلارا معیّن تصریفی دییشیک‌لیکلر وئرمک آسانلیقلا ممکن اولمور. مثلاً جان یاندیرماق دئییمینی جانی یاندیرماق یا جانلاری یاندیرماق شکلینه سالماق ممکن دئییلدیر.

تورک دیللری و اؤزللیکله آذربایجان تورکجه‌سی دئییملر باخیمیندان زنگین دیللر سیراسینا داخیلدیر، بئله کی، هر بیر دئییمین بعضی واختلار چئشیتلی واریانتلاری اولور. میثال اوچون فارسجا " یکّه خورد" دئییمی‌نین قارشیلیغی بو بیچیملرده اولا بیلیر:

اویوق قالدی، مات قالدی، قوُتوُندان قورودو، توستوسو تپه‌سیندن چیخدی، گؤزلری بره‌لدی، گؤزلری بره‌له قالدی، گؤزلری بؤیودو، دامارلاری پیللندی، اوره‌گی قوپدو، قان بئینینه یوگوردو و ساییر.

دئییملر هانسی وظیفه‌یه خیدمت گؤستریر؟

اوره‌گی قوپدو میثالیندا نه " اوره‌ک " حقیقی اوره‌کدیر، نه ده " قوپماق " سؤزو حقیقتاً " قوپماق" آنلامینداادیر. بو دئییمین ایفاده ائتدیگی معنانی عادی جمله‌لر واسیطه‌سی ایله ایفاده ائتمک اوچون سؤزو گئدن شخصین پسیخولوژیک (روانشناختی) دورومو و اونون گؤرکمینده باش وئرن دییشیکلر حاقّیندا اوزون اوزادی دانیشماق لازیمدیر. بئله‌لیکله دئمک اولار کی، دئییم قراماتیک یولدان داها قیسا اولان کسمه بیر یولدور.

دئییملرین قورولوشجا نؤوعلری:

دئییملر بیر کلمه‌دن ده عیبارت اولدوغو حالدا، سؤز بیرلشمه‌لری و یا جمله بیچیمینده ده تظاهور ائدیرلر.
آشاغیداکی میثاللار بیر کلمه‌دن اولوشان دئییملری تمثیل ائتمکده‌دیر:

منیمکی سنینله توتماز، گیله.
یاشار قورساقسیز آدامدیر.
یاشار اوجا سسله دانیشیردی.
یاشارین جاوابی چوخ ایتی ایدی.

سؤز بیرلشمه‌سی یا جمله شکلینده اولان دئییملره میثال اولاراق آشاغیداکی اؤرنکلری گؤزدن کئچیرمک اولار:

قارا خبر، آغ گون، درین حیکمت.
برک آدام، دمیر ایراده، بوز صیفت.
ایتین قودوران یئری.
بئل باغلاماق، کؤنول وئرمک، کلمه کسمک.
دیلدن دوشمک، گؤز قویماق، بارا قویماق.
جان قویماق، اوز دؤندرمک، هارای قوپارماق.
آیاغی یئر توتدو، قاش قاباغی یئر سوپورور.
قیلینجی‌نین دالی دا کسیر، قاباغی دا.
قازانین دیبینه داش آتدیق.
سودان قورو چیخماق، دریسینه سامان تپمک، دادی داماغیندا قالدی.
شرطی شوخومدا کسمک.
الی اتگیندن اوزون قاییتماق.

یئددی دَییرماندا بیر اوووج اونوم یوخدور.

دئییم‌لر و آتالار سؤزو

آتالار سؤزو (فارسجا امثال و حکم، اینگیلیسجه saying، proverb) معیّن بیر حیکمتی ایفاده ائدن جمله یا جمله‌یه بنزر عیبارتلره دئییلیر:

آت، آت اوْلونجا، ییه‌سی مات اولار.

دئییملرده ایسه هر هانسی حیکمتی آنلاتماق خصوصیتی یوخدور و بونلار ساده‌جه لکسیک ماتریال کیمی سؤز ایفاده‌سینه یاردیمچی اولا بیلیرلر. آنجاق بعضی میثاللاردا بیر ایفاده‌نین کسینلیکله دئییم‌می، یوخسا آتالار سؤزو اولدوغونو آییرد ائتمک ممکن اولمور:

یورغانینا گؤره آیاغینی اوزات.
یئریمه‌دن یو گورور.
سیچان اولمامیش داغارجیق دیبی دلیر.
یاغمادان گورولداما.

باشقا مثاللار:

یاش دا قورونون اودونا یاندی.
تویوق، دیمدیگینه گؤره قیقیلدا.
هر حیکمته باش اوزاتما.

بئله‌لیکله بو حؤکمو چیخارماق اولار کی، دئییملر و آتالار سؤزو آراسیندا

بیر اورتاق بؤلگه مؤوجوددور. نئجه کی، دئییملر و عادی عیبارتلر آراسیندا دا کسکین سینیر یوخدور، بئله کی، دئییملر مختلیف درجه‌ده دئییم ساییلیرلار. باشقا سؤزله، دئییملر چوخ ضعیف میقیاسدا مجازی معنا ایفاده ائتدیگی زامان، عادی عیبارتلره یاخینلاشیر، و گوجلو شکیلده مجازی معنا ایفاده ائتدیگی زامان دئییم مقوله‌سینه یاخینلاشیر. مثاللارا فیکیر وئرک:

لکسیک معنایا یاخین دئییملر:

کؤنول وئرمک.
کلمه کسمک.
جان قویماق.
بیرینه قولاق بورماسی وئرمک.

لکسیک معنادان اوزاق دئییملر:

سؤز دیبرمانینی اویوتمک.
الی اتگیندن اوزون قاییتماق.
کئچه‌نی هونگه سالماق.
سودان قورو چیخماق.

آتالار سؤزو دئییملره یاناشاندا، محدود شکیلده قراماتیک دییشیکلیکلری قبول ائده بیلیر و دئییملر ایسه عادی ایفاده‌لره یاناشاندا داها گئنیش میقیاسدا قراماتیک دییشیکلیکلری قبول ائده بیلیرلر:

هر حیکمته باش اوزاتما.

آدام هر حیکمته باش اوزاتماز.
او هر حیکمته باش اوزادیر.

آتالار سؤزونون آنلاتدیغی حیکمت هم حقیقی، هم ده مجازی معنادا اولا بیلیر. باشقا سؤزله آتالار سؤزونون قورولوشوندا دییشکن درجه‌ده دئییملردن ایستیفاده اولا بیلیر:

آرالیق سؤزو ائو ییخار.
ایکی باش بیر قازاندا قایناماز.

دئییملر و هویت:

آذربایجان دیلی دئییملر باخیمیندان ان زنگین دیللر سیراسیندا یئر آلماقدادیر، و دئییملر آذربایجان هویّتی‌نین دانیلماز حیصّه‌سی کیمی تانینماقدادیر. ایستر کلاسیک ادبیات، ایسترسه ده چاغداش نیطق مدنیّتیمیز بو دئییملرله دولودور و همین مسئله، حتی تورک دیللری عائیله‌سی‌نین محدوده‌سینده ده بیزیم هوییّتیمیزی عکس ائتمکده و باشقا تورک خالقلاریندان فرقلندیرمکده‌دیر. میثال اوچون " اؤز ائوینین آغاسی اولماق " بیر آذربایجان دئییمی تانینیر، آنجاق همین ایفاده «کندی ائوینین افندیسی» اولماق شکلینده اورتایا چیخسا، کسینلیکله دئمک اولار کی، دانیشیق هانسیسا تورکیه آتموسفرینده جریان ائدیر.
دئییملرین تاریخی گلیشمه‌سینی آراشدیرمامیزدان بئله بیر قناعته گلیریک کی، دئییملر اسکی تورکجه‌ده چوخ ضعیف میقیاس‌دا گؤرونور، آنجاق دیلیمیز زامان آخینیندا دئییملر باخیمیندان زنگینلشمیش و بوگونکو دولغون وضعیّته اولاشمیشدیر. فیضولی‌نین اثرلرینده بعضی دئییملره فیکیر وئرک:

کؤنلوم آچیلیر زولف_ی پریشانینی گؤرجک،
نیطقیم توتولور غنچه_یی خندانینی گؤرجک.
باخدیقجا سنه قان ساچیلیر دیده‌لریمدن،
باغریم دلینیر ناوک_ی مژگانینی گؤرجک.

***

فیضولی هابئله حدیقةالسعادۀ ده بو کیمی دئییملر ایشلدیر:
ناله چکدی، آیاقدان دوشدوگی زاماندا، اول مظلومی آیاقدان بیراقدی، عرصه_یی میدانه یوز توتدی، سئیلاب_ی سیاست یوروتدی، حضرت_ی فاطیمه کندوسینه گلدیکده...

قوسی تبریزینین ده غزللری آذربایجان دئییملریندن دولقوندور:

دیللر تؤکرم بولبول او پروانه‌یه قوسی،
تا بیر گون اولا، حالیمی جانانه دئسینلر.

***

کیمسه‌نین دَیمه‌میشم کؤنلونه هرگز یارب،
نییه هر کیم کی، یئتر کؤنلومو ویران ائیلر؟

***

نئی کیمی کرداریمیز بندینده‌دیر گفتاریمیز،
قوللوغا بئل باغلاماقدیر قولوموز، ایقراریمیز.

***

صبا بیر سؤز باشی بیتابلردن آچدی، آمما من،
ایکی یوز دیل تؤکوب بیر سونبول_ی پرتابه یالواردیم.

***

اؤز بابینی هر کیمسه هر یئرده تاپار قوسی،
من هر یانا کیم گئتدیم، دیوانه‌یه توش گلدیم.

***

یار اولوب دؤولت، اگر دوشسه‌یدی بیر گون فورصتیم،
ساخلانینجا، جانیمی تسلیم ـ ی یار ائتمزمی‌دیم؟

***

سنه نظاره گراندیر، بویون بلاسین آلیم،
مگر بو شیوه یاماندیر، بویون بلاسین آلیم.

***

آنجاق دیلین بو زنگین ساحه‌سی جیدّی تهلوکه قارشیسینداادیر، بئله کی، فارس دیلی‌نین سؤز ترکیبلری و دئییملری گئتدیکجه آرتان درجه‌ده بونلاری عوض ائتمکده‌دیر. بونون تک سببی ایسه آنادیلینده تحصیل اوجاقلارینین مؤوجود اولماماسی و یایین واسیطه‌لرینین تمامیله فارس دیلینده آپاریلماسیندان عیبارتدیر.

بعضی مثاللارا فیکیر وئرک:

یئککه یئدیم! یکه خوردم! (اویوق قالدیم، قوتومدان قورودوم، مات قالدیم، گؤزلریم بره‌له قالدی، جین تپمه دؤیدو، قان بئینیمه یوگوردو).

برنامه به هم یئدی!، برنامه به هم خورد! (برنامه پوزولدو).

یاشارین سؤزو منه بر یئدی! به من برخورد! (یاشارین سؤزو منه توخوندو، قلبیمه دیدی).

یاشار خالی باغلاییر! خالی می‌بنده! (یاشار گوپ اوچوردور، قاس باسیر).

هول اولدوم! هول شدم! (ال-آیاغیمی ایتیردیم، کیریخ دوشدوم).

سویوق دیَمیشم! سرما خوردم! (منه سویوق دییب، سویوقلامیشام، منی سویوق ایلیشدیریب).

یاشار منیم ذووقوما ووردو! تو ذوقم زد! (نئشه‌می پوزدو، ایستی آشیما سویوق سو قاتدی).

یاشار ثروت به هم ووروب! ثروت به هم زده!(ثیروت باش باغلاییب، ثیروت توْپلاییب، آلتینی دولدوروب، اؤزونو برکیدیب، یوکونو توتوب).

www.elbilimi.com

زبان رسمی ، محاوره ، عامیانه

حسین خوش باطن (داش بولاق)

اغلب ما و سخنگویان زبان و تعاملات و ارتباطات روزمره با افراد و دوستان صمیمی از سبک محاوره‌ای استفاده می کنیم در حالیکه در تقاضای وام بانکی از یک رئیس بانک کاملا به سبک رسمی و احترام‌آمیز سخن می گوییم. جامعه چه بخواهد، چه نخواهد سبک عامیانه جای خودش را باز کرده و رفته _ رفته این جایگاه وسیع و وسیعتر می‌شود. مرز بین سبک عامیانه با سبک محاوره‌ای کاملا روشن و متمایز نیست. آنها با هم تداخل میکنند و ممکن است واژه‌ای در نظر والدین عامیانه تلقی شود و از نظر فرزندان محاوره‌ای. گردوغبار زمان روی کلمات عامیانه را می گیرد و بر اثر استعمال زیاد تبدیل به واژه محاوره‌ای یا حتی رسمی می شود. حتی ممکن است واژه یا اصطلاح رسمی و معمول با تغییر معنایی در زبان محاوره‌ای تبدیل به عامیانه گردد. هیچ ویژگی خاصی از یک کلمه کافی نیست که آن کلمه را در طبقه عامیانه قرار بدهد. این موضوع که یک کلمه خاص تحت عنوان عامیانه قرار بگیرد، معمولا بستگی به تعدادی از عوامل، مانند وجود کلمات دیگر با همان معنا، انواع موقعیت‌هایی که در آنها این کلمه معمولا بکار می‌رود و جایگاه اجتماعی مردمی که آن کلمه را به کار می‌برند دارد، واژه پنیر را معتادان برای اطلاق به مواد مخدر استعمال می کنند و حال اگر

از کسی بپرسیم: "فیلانی هارا گئتدی؟" و او در جواب بگوید: "گئتدی پنیر آلا". این جواب ممکن است هم جواب رسمی با همان معنای صریح باشد که فلانی رفته پنیر که یکی از لبنیات است بخرد یا نسبت به طرف مخاطب و خود آن کسی که بدنبال پنیر رفته و مخصوصا نسبت به بافت موقعیتی ممکن است که این یک جمله عامیانه یا زبان مخفی باشد با معنای صمنی و غیر مستقیم مبنی بر اینکه طرف رفته مواد مخدر بگیرد.

تعریف کلمه عامیانه به اندازه تعریف هر کلمه دیگری در یک زبان مشکل است. بعضی وقت‌ها کلمه عامیانه از نظر معنایی در مقایسه با کلمه غیر عامیانه تا حدودی مبهم و غیر دقیق است و بعضی وقتها هم کلمات عامیانه، روشنتر، روح‌دارتر، جالبتر از انواع کلمات دیگر هستند. شاید یک دلیل روان‌شناختی مبنی بر استفاده کردن از کلمات عامیانه اشتیاق آنها به صحبت کردن، به طرز موثری می‌باشد، یعنی برای جلب و حفظ توجه شنونده. یک کلمه عامیانه با کاربرد گسترده و تکراری دیگر این اثر را نخواهد داشت و دلیل استفاده از آن از بین خواهد رفت. عکس‌العملی که مردم نسبت به کلمات عامیانه دارند، یعنی کلمه عامیانه را از نظر معنایی مبهم و از لحاظ لحن جالب می‌دانند، منتج از یک عامل است، بسیاری از کلمات عامیانه فقط توسط قشری از جامعه استفاده می‌شوند و اقشار زیادی از مردم با آنها نا آشنا هستند. اکثر کلمات عامیانه بصورت گروهی هستند بدین معنی که کلمات عامیانه‌ای که والدین استفاده می کنند شاید با کلمات عامیان

ه فرزندانشان متفاوت باشد، حال آنکه کلمات عامیانه دانشجویان با دانش‌آموزان تفاوت زیادی دارد. کلمات عامیانه اراذل و اوباش اشتراکاتی با کلمات عامیانه موسیقی‌دانان حرفه‌ای ندارد.
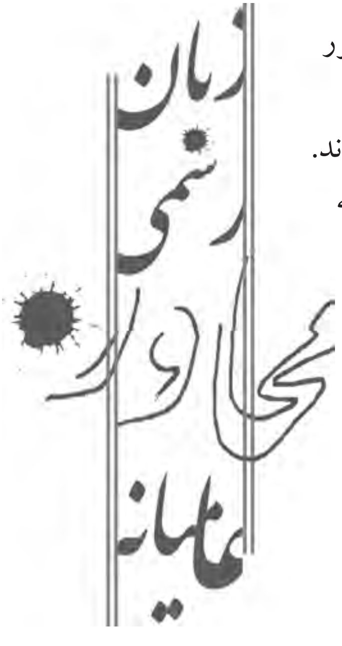
استفاه از کلمات عامیانه یک گروه خاص نشانگر داشتن تعلق یا قرار گرفتن در زمره همان گروه است و عدم استعمال آن بی‌رغبتی سخنگو یا طرف مخاطب را در وابسته بودن به آن گروه را می‌رساند. بطور خلاصه کلمات عامیانه از طریق فرایندهای معمول خلق واژه پدید می‌آید، معنای آن در مقایسه با بسیاری از کلمات غیرعامیانه مبهم نیست، جالب و موثر بودن آن بستگی به نو بودن آن دارد، همچنانکه موثر بودن استعاره‌ها و تشبیه‌ها بستگی به نو بودن آنها دارد. از طرف دیگر خصوصیات خاصی وجود دارد که بیشتر با کلمات عامیانه همراهند تا با مقولات واژگانی محاوره‌ای و رسمی. تقریبا هر چیزی را که بتوان با استفاده از کلمات عامیانه گفت، می‌توان با کلمات غیرعامیانه نیز بیان کرد، ولی عکس این موضوع کمتر صدق می‌کند، زبان عامیانه فقط توسط قشر محدودی از جمعیت صحبت می‌شود، گروه‌هایی که کلمات عامیانه را بکار می‌برند، از نظر دید عموم کمتر محترم شمرده می‌شوند و در نتیجه خود کلمات عامیانه نیز از محبوبیت کمتری برخوردار است، بطور کلی کلمات عامیانه در مقایسه با کلمات غیرعامیانه مدت زمان کمی رایج هستند. و سپس از بین می‌روند. با وجود این، هیچیک از این خصوصیات مختص به کلماتی که بر چسب عامیانه دارند نیست.